

БЕРЛИН – НАЙ ОПАСНОТО МЯСТО НА ЗЕМЯТА

BERLIN – THE MOST DANGEROUS PLACE ON EARTH

Тонка Костадинова
Американски колеж, София

Фредерик Кемп / Frederick Kemp. *Берлин 1961.*
Кенеди, Хрушчов и най-опасното място на земята
[*Berlin 1961: Kennedy, Khrushchev, and the Most Dangerous Place on Earth*]. Издателство „Родина“, София, 2013, 542 с.
ISBN 978-619-7076-01-1.

Историята на Берлин и разположението му на своеобразния кръстопът между Западна Европа и Русия предизвиква интереса на изследователи от почти всички сфери на науката. Градът, който през вековете приютява редица ярки личности като Уилям и Якоб Грим, Рудолф Стайнер, Едуард Мунк, Гюнтер Грас, Ерих Мария Ремарк и Марлене Дитрих, е натоварен с изключително силна символика и подобно на Париж представлява по-скоро идея, отколкото топос. Авторът на „Берлин 1961“ – известният американски журналист Фредерик Кемп – признава силната си емоционална привързаност към града, породена от многобройните носталгични разкази на родителите му, които са германци, емигрирали в Съединените щати три години преди възхода на Третия райх. За решението на Кемп да изследва Берлин именно през 1961 година, когато градът се превръща в епицентър на отношенията Вашингтон–Москва, допринася опитът му като военнослужещ на един от другите горещи фронтове на Студената война – този в Афганистан. Всъщност Кемп е автор на три книги, посветени на различни аспекти на Студената война, както и на редица статии и политически анализи относно история-

та и политиката на Германия. В „Берлин 1961“ авторът съчетава опита си на журналист и историк, базирайки изследването си на редица архивни източници на английски, немски и руски език, както и на разсекретени документи, сборници с ръкописи, лични разкази, интервюта, мемоари, дневници, записи и медийни извадки от периода. Кемп се опитва да отговори на интересни и предизвикателни въпроси, които обобщава така:

„Трябва ли историята да приема издигането на Берлинската стена като положително следствие от невъзмутимото лидерство на Кенеди – тоест като един сполучлив метод за избягване на войната? Или по-скоро Стената е зловещ резултат от това, че на него не му е достигнала твърдост? Дали Кенеди е бил изненадан от зловещото затваряне на берлинската граница? Или го е очаквал и даже донякъде желал, воден от убеждението, че подобна стена ще охладнати нажеженото до ядреночервен цвят напрежение?“ (с. 22).

Ролята на Кенеди и на политическото ръководство в САЩ и СССР за развитието на Берлин в началото на 60-те години остава главен фокус на изследването. Затова и цялата първа част на произведението, озаглавена „Играчите“, прави опит за психологически портрет на основните лица на германската 1961 година: Никита Хрущов, Джон. Ф. Кенеди, Конрад Аденауер и Валтер Улбрихт. Авторът подчертава огромните различия между лидерите на САЩ и на СССР още в самото въведение. Докато Кенеди е представен като „атрактивен и харизматичен оратор... расъл в охолство в имението на амбициозния си баща мултимиллионер“, то Хрущов е пълната му противоположност – „внук на крепостен селянин и син на миньор, чиито настроения варират между дълбоко насадената несигурност на човек, който е бил неграмотен до 20-годишна възраст, и тежката самоувереност на лидер, издигнал се противно на всички очаквания...“ (с. 19). Интерес представляват въведените в употреба секретни доклади на американските разузнавателни агенции относно психологическия портрет на Хрущов, които разкриват, че „под привидно смешната му външност се крие проникателна природна интелигентност, пъргав ум, предприемчивост, амбиция и безскрупулност“ (с. 30). Първа глава препраща и към предисторията на Берлинската криза и влиянието на Берлинския въпрос върху отношенията между други основни „играчи“: Айзенхауер–Хрущов и Хрущов–Мао Дзедун.

Втората част на книгата „Бурята набира мощ“ представя историческия контекст, в който се разиграва Берлинската криза – неуспеха на американската външна политика в Залива на прасетата, засилващия се емигрантски поток от Източна Германия и редицата ултиматуми, които Никита Хрущов отправя до американското ръководство за уреждане на статута на Берлин. Един от най-интересните проблеми, засегнат във втора глава, е този за недоверието на западногерманския канцлер Конрад Аденауер към политиката на Вашингтон

и опасенията, че новият американски президент Джон Ф. Кенеди се готви да сключи мирно споразумение с Москва зад гърба на ФРГ. Кемп анализира визитата на Аденауер в САЩ през април 1961 г. на базата на непроучвани от българската историография документи, разкриващи разочарованието му от новото американско лидерство, което отказва да подкрепи известните идеи на федералния канцлер за интеграцията на ФРГ към Запада като предпоставка за бъдещо германско обединение. Затова и според автора *„отделни германски журналисти на сяно са препечатали версията на Белия дом за дълбока и лична връзка между Кенеди и Аденауер“* (с. 195).

Последната част на произведението е озаглавена *„Кулминацията“* и проследява политиката на Вашингтон и Москва като главна предпоставка за въвеждането на граничен режим между ФРГ и ГДР. Авторът отделя необходимото внимание и на ролята на източногерманското ръководство, като препраща към разработения през юни 1961 г. от Валтер Улбрихт и експерта по национална сигурност Ерих Хонекер конкретен план за затварянето на границата в Берлин. Сред едни от най-интересните епизоди в трета глава е паралелното проследяване на събитията във Вашингтон, Берлин, Москва и Бон на историческия 12 август 1961 г. Авторът увлекателно разказва за градинското парти, което Валтер Улбрихт организира същия ден в 17:00 часа в резиденцията си край езерото Гросер Дьолнзее в преследването на две основни цели. Първо, да постави „под карантина“ всички правителствени лидери, за да сложат подпис под плануваната операция в херметически затворена обстановка. Второ, да отвлече вниманието на западните разузнавателни агенции, които следят всяко негово движение и ще докладват, че източногерманският лидер прави лятно парти в провинциалната си хижа (с. 361). По същото време във Вашингтон президентът Кенеди излиза на разходка с яхта заедно с жена си и дъщеря си, въпреки многобройните предупреждения за задаващата се опасност. Това дава основание на редица автори като Хенри Кисинджър да твърдят, че на 12 август 1961 г. атмосферата във Вашингтон не говори за криза и че американското ръководство дори се опитва да омаловажи случващото се – в деня на издигането на Стената Кенеди решава да плава, а държавният секретар Ръск отива на бейзболен мач³. Сравнително спокойно протича денят и в Западен Берлин, където американското представителство не намира за необходимо да буди началниците си през нощта на 12 срещу 13 август, когато получава първите доклади за затварянето на границата (с. 371). Кемп запознава читателя със ситуацията в Берлин в първите дни след разделянето на града чрез паралелното проследяване на събитията в американския и френския сектор на Западен Берлин, във Военния съаб на САЩ в Западен Берлин и в офиса на агенция Ройтерс в Източен Берлин.

Определен интерес предизвиква епизодът, озаглавен *„Последващи трусове“*. В него авторът отговаря на въпросите, поставени във въведението, и анализира последствията от неуспеха на Кенеди да овладее събитията в Берлин

през 1961 г. Според Кемп в резултат на политиката на Кенеди на мястото на Студената война настъпва още по-голямо застудяване, което продължава цели три десетилетия. Като втори, непосредствен трус авторът сочи Кубинската криза от 1962 г., която изправя света на ръба на ядрен конфликт. Всъщност основната теза на Кемп, която върви в хода на цялото изследване, е, че с политиката си по време на Берлинската криза Кенеди не разведрява американо-съветските отношения, а напротив – неговата отстъпчивост води до стълкновение на американски и съветски танкове през октомври 1961 г. в Берлин и до Кубинската криза от 1962 г. Авторът все пак признава, че 1961 година би била предизвикателство и за най-опитния американски политик, какъвто Кенеди не е.

Журналистическият талант на Фредерик Кемп проличава най-вече в подхода, с който представя личните истории на граждани, засегнати от факта, че след Втората световна война Берлин се превръща в епицентър на глобалното противопоставяне между двете суперсили. В хода на цялото повествование авторът умело преплита редица лични истории със събитията от 1961 г. Интересна е препратката към проблема за петнадесетте хиляди студенти в Свободния университет в Берлин, които живеят в източната зона и са принудени да прекъснат образованието си през август 1961 г. Такъв е случаят на Еберхард Боле – студент, който решава да избяга в Западен Берлин и да завърши последната година от образованието си, преследвайки детската си мечта да стане преподавател по история. Боле е заловен от полицията на ГДР и прекарва по голямата част от живота си в затвора.

Отново чрез лична история Кемп изследва и проблема за присъствието на съветските военни на територията на Източна Германия, които към 1961 г. наброяват между 400 и 500 хиляди души. Авторът разкрива отношението на гражданите на ГДР към тази близо половинмилионна армия, което според него е формирано на базата на редица събития, като личните драми на германците по време на превземането на Берлин през зимата на 1945 г., смазването на работническия метеж през юни 1953 г. и публикуването през 1959 г. на известната книга на Марта Хилерс „Една жена в Берлин“, с която авторката дава гласност на едно от най-тежките военнопредстъпления – изнасилването на стотици хиляди берлинчанки през месеците на съветската окупация в Берлин. Затова и Кемп заключава, че през 1961 г. гражданите на ГДР приемат съветските войници със *„своеобразна смесица от състрадание и страх, равнодушие и амнезия“* (с.40). Присъствието на съветски войски на територията на ГДР остава ключов проблем и по време на преговорите за обединение на Германия през 1990 г., който бива разрешен едва след съгласието на федералния канцлер Хелмут Кол да финансира изтеглянето им в СССР с близо 15 милиарда марки. Съветските въоръжени сили напускат окончателно вече обединена Германия едва през 1994.

„Берлин 1961“ е интересен прочит на един от най-проучваните проблеми на съвременната история. Основният принос на изследването е въвеждането в употреба на документи и сведения, част от които не са била достъпни за предишни исторически трудове. От методологическа гледна точка решението българското издание на произведението да не включва конкретните библиографски препратки към използваните архивни документи и източници (така както е в оригиналното издание на английски език) създава усещане за засенчване на историческата стойност и за един по-скоро журналистически подход. Въпреки това сериозният опит на Кемп да проследи събитията през 1961 г. в историческа перспектива паралелно в четири ключови геополитически точки (Вашингтон, Москва, Западен и Източен Берлин) заслужава вниманието на българския читател. Редицата лични истории и ударението, поставено върху ролята на индивида и психологията в историческите процеси, поставя труда на Кемп в парадигмата на социалния конструктивизъм и предоставя един нов, динамичен и обогатяващ поглед върху Берлин и историческата 1961 година.

БЕЛЕЖКИ

- 1 Кисинджър, Х. *Дипломацията*. София: Труд, 1997, с. 514.

Tonka Kostadinova, PhD

✉ Department of Liberal and Fine Arts
The American College of Sofia
2, Floyd Black Lane Str.
1799, Sofia, Bulgaria
E-mail: t.kostadinova@acs.bg